

koch, v ktorých deti dosahujú tematický súlad, sa stierajú rozdiely medzi "pásmami" jednotlivých hovoriacich, pretože každý z nich prispieva svojou replikou k stavbe "spoločného" súvislého monotematického celku.

2. Podľa niektorých autorov je skutočným dialógom iba situačný dialóg (Mistrík, 1978). Za situačný považujeme taký dialóg, ktorý vzniká ako bezprostredná súčasť skutočnej životnej situácie detí a je spätý s najprirodzenejšou formou ich kontaktu - s hrou. (V našom prípade dialóg c), d.) Uvedomujeme si, že spojenie situačný dialóg nie je najvyššie, pretože situačnosť je vlastná každému dialógu. Chceme však zdôrazniť, že v tomto prípade aktuálna situácia priamo preniká do dialógu. Od predmetového dialógu sa situačný dialóg odlišuje tým, že repliky sú krátke, roly počúvajúcich a hovoriacich sa dynamicky striedajú, pragmatický zámer hovoriacich je ľahko identifikovateľný. Kým v predmetovom dialógu sa repliky začínajú osobným zámenom alebo slovesným tvarom v 1. osobe singuláru, v situačnom dialógu sa slovesné tvary striedajú. Používanie 1. a 2. osoby je bežné aj v dialógu dospelých, 3. osobou dieťa zdôrazňuje odstup od roly, ktorú v hre predstavuje. Striedanie osobných zámen a slovesných tvarov má v dialógu koordinačnú funkciu.

Častým dôvodom vstupu detí do dialógu býva výzva na činnosť alebo jej zákaz. Je zaujímavé, že deti skôr vyjadria naliehavosť výzvy alebo zosilnenie zákazu než oslabenie ráznosti zákazu, prípadne zdvorilosť. Apelatívnu funkciu repliky deti dosahujú použitím imperatívu sloves, modálnymi slovesami (najmä *musíš*, *nesmieš*, *menej môžeš*) v spojení so slovami, ktoré sa významom blížia citoslovciam (*pozri*, *počúvaj*) alebo časticiam (*no počkajte* - s významom výstrahy).

Pragmatický zámer získať informáciu sa v dialógu realizuje pomocou replík s otázkovým významom. V dialógu detí sme zaregistrovali len také otázky, ktoré sa z hľadiska jazykovej formy zhodujú s opytovacími vetami. Prevažu majú pravé zatvorené otázky. Nepravými otázkami deti dokážu vyjadriť údiv, iróniu, pohŕdanie, využívajú ich ako prostriedok na upútanie pozornosti alebo na potvrdenie platnosti vlastnej repliky.

So zámerom získať informáciu je spätá požiadavka odovzdať ju. V odpovediach detí majú prioritné miesto úplne redukované pravé odpovede. Z úspornosti odpovedí však nevychodí, že nie sú úplne informatívne.

S otázkou a odpoveďou v dialógu súvisí i spôsob vyjadrenia afirmatívnych a negatívnych významov. Hlavným prostriedkom na vyslovenie súhlasu, prisvedčenia, okrem bežne používaných častíc, je opakovanie. Echolálické opakovanie ustupuje a je nahradené opakovaním s variáciami partnerovej repliky. Negatívne významy sú v komunikácii 5-6-ročných detí bohato odstupňované (od opačného želania vyjadreného časticou *radšej* a slovesom v zápore, cez nesúhlas so zdôvodnením, protikladný názor, odmietnutie, výčitku až po dôrazný nesúhlas). Osobitne chceme upozorniť, že deti vyjadrujú nesúhlas nielen s obsahom, ale aj s jazykovým stvárnením repliky partnera. Z toho usudzujeme, že predpoklady na rozvoj metalingvistických schopností na konci predškolského obdobia už existujú.

3. Okrem predmetového a situačného dialógu sme zaznamenali i také dialogické prejavy detí, ktoré by bolo možné umiestniť medzi oba uvedené typy. Ide o prechodný typ dialógu, ktorý sme nazvali sprievodný. Od situačného dialógu sa odlišuje tým, že sa rozvíja paralelne s inou činnosťou (v našom prípade počas kreslenia) a nemusí mať koordinačnú a apelovú funkciu. Z hľadiska tematicko-pragmatického usporiadania rozoznávame dva typy sprievodného dialógu:

- a) dialóg, ktorého tematicko-pragmatické zložky priamo súvisia s vykonávanou činnosťou alebo
- b) dialóg, ktorého tematicko-pragmatické zložky s činnosťou detí nesúvisia. Prechodný charakter sprievodného dialógu vidíme v tom, že v prípade a) je bližší situačnému dialógu; v prípade b) má skôr povahu predmetového dialógu.

Uzatvárame. Uvedené tri typy dialógu nepovažujeme za klasifikáciu detského dialógu. Rozdiely medzi nimi však ukazujú, že schopnosť dialogickej komunikácie 5-6-ročných detí je priamo úmerná miere situačnej zakotvenosti dialógu (najbohatšia dialogická komunikácia je v situačnom dialógu a v sprievodnom dialógu, ktorého tematicko-pragmatické zložky súvisia s vykonávanou činnosťou) a že rozhranie mladšieho a stredného detstva je obdobím doznievania tzv. egocentrickej reči detí (dôkazom je výstavba predmetového dialógu a sprievodného dialógu).

Literatúra

- BOSÁK, C. - CAMUTALIOVÁ, I.: K výstavbe dialógu. Slovo a slovesnosť, 28, 1967, s. 3.
- BOSÁK, C.: Stimul a apel v dialógu. Slovo a slovesnosť, 35, 1974, s. 350.
- GAVORA, P.: Pedagogická komunikácia v základnej škole. Bratislava, Veda 1988.
- HAKES, D. T.: The development of metalinguistic abilities in children. Berlin, Springer-Verlag 1980. (Recenzia Plichtová, J.; Jazykovedný časopis, 34, 1983, s. 87-89.)
- HOLČÍK, M.: Tvorba slovnej zásoby žiakov. Slovenský jazyk a literatúra v škole, 35, 1988/1989, s. 138-141.
- KALA, M. - BENEŠOVÁ, M.: Jak mluví vaše dítě? Olomouc, Pedagogická fakulta Univerzity Palackého 1976. 238 s.
- MISTRÍK, J.: Paralingvistické prostriedky v dialógu. Slovo a slovesnosť, 39, 1978, s. 325-327.
- MISTRÍK, J.: Štylistika. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1985, s. 361-370.
- MUKAŘOVSKÝ, J.: Kapitoly z české poetiky. Praha, Melantrich 1941, s. 145-180.
- MÜLLEROVÁ, O. - MORÁVEK, M.: Dyadická komunikace. (Pokus o komplexní charakteristiku situace dialógu.) Slovo a slovesnosť, 37, 1976, s. 195.
- MÜLLEROVÁ, O.: O jazykovém přízpůsobování v dialógu. Naše řeč, 61, 1978, s. 57-68.
- MÜLLEROVÁ, O.: Otázka a odpověď v dialógu. Slovo a slovesnosť, 43, 1982, s. 200-212.